

(Данас, 13.12.2008)

Прогноза добитника Нобелове награде за економију (2001) Џозефа Е. Штиглица (65) о (ближој) перспективи светске економије и будућности глобалне привреде, изречена ових дана у Београду, није звучала нимало оптимистички. Напротив, она је била претећа, попут надлазећег таласа изазваног цунамијем. Епицентар потреса и генератор кризе су, по Штиглицу, САД.

Талас економског потреса, посебно ће осетити периферија, у коју Штиглиц убраја велики број земаља у транзицији, као и један број неразвијених, и земаља у развоју. По њему, талас привредене кризе из Америке прелиће се и у развијену Европу.

Ни Кина неће бити имуна од „економског удара“, ма колико да је донедавно веровала у супротно. Доказ тога је рапидан пад кинеског извоза у САД и ЕУ. Колика је то сума говори и податак да је до сада, према кинеским статистикама, 19 одсто извоза Кине ишло у САД, а 20 одсто у земље ЕУ. Кина је у 2008. суочена и са опадањем раста привреде на девет одсто, што је прва једноцифрена стопа раста кинеске економије у последњих шест година. Кина је због светске кризе преусмерила извозни капитал на унутрашњост земље. Она је извукла поуке из источноазијске кризе од пре десет година (1997-98) која је избила због преране либерализације тржишта капитала. Међутим, према Штиглицу, узроци данашње кризе много су дубље природе, а њене последице биће погубније од оних које је произвела „азијска криза“.

Економиста Џозеф Штиглиц - иначе професор на Универзитету Колумбија, аутор неколико књига из области економије преведених на бројне језике, и данас најцитиранији економиста у свету - онедавно је именован за шефа новоформираног Комитета УН, тела које ће трагати за решењима изласка из светске финансијске кризе. Да ли ће он успети да „прогура“ кроз УН своје идеје о хитном редефинисању улоге ММФ-а и Светске банке, као и о промени правила „Вашингтонског консензуса“, велика је непознаница и њему самом.

Комитет Уједињених нација

Између редова излагања мисли Штиглица, као црвена нит провлачило се и питање: Да ли су УН способне и спремне за макроекономску кординацију која би водила изласку из кризе? Земље припаднице групе Г-20, по њему, нису довољне за доношење решења. То је показао и новембарски скуп Г-20 у Вашингтону. Истакнути економиста тражи у „реформским захватима“ - не само унутар САД, већ и на мултиполарном плану, преко УН - подршку новоизабраног председника САД Барака Обаме, кога је подржао у изборној трци.

Према Штиглицу, није тачна чињеница, коју данас многи апострофирају, да је похлепа америчког друштва узрочник кризе. Она је била само врх леденог брега који је испод површине носио и крио много веће опасности. Погрешна монетарна политика САД, са краткорочним решењима водила је у изузетно нестабилну ликвидност целу економију САД. Улазак САД у рат поспешио је нестабилност тржишта. Бушов рат у Ираку довео је до апсурдног скока цене нафте. Светско тржиште, не само америчко, није било спремно и способно за енормни раст цене нафте. Хипотекарни кредити само су узроковали и подстакли људску похлепу. На „лелујаве“ хипотеке се преко деценију и по ослањао Алан Гринспен, председник америчких федералних резерви. Према нобеловцу, ти кредити су били „модерна верзија економске алхемије“. Превелика потрошња и незајажљиви кредити угушили су штедњу код грађана Америке. Најновија криза представља крај економској „теорији“ о привредном просперитету, било које земље, не само Америке, подстицаном помоћу кредита.

Финансијска алхемија

У економији нема алхемије, посебно не финансијске. Показало се да су кредити обични мехури од сапунице који су се распрснули при јачим ударима „тржишних ветрова“. Хартије од вредности разлетеле су се Волстритом као листићи тоалет папира. Дан када је Волстрит постао „џомбав“, 15. 9. 2008. Штиглиц је упоредио са рушењем Берлинског зида 1989. Државна администрација и Федеране резерве са закашњењем су реаговале. Гасили су пожар папирима, и то безвредним.

Држава је „поклонила“ два, назовимо их, стимулативна пакета - један на почетку, а други на крају 2008, финансијске помоћи банкама у циљу обуздавања кризе. Али то су биле палијативне мере, касно приспеле. То је било као да се дављеник хвата за сламку.

Смањивање пореза није била права терапија. Праву дијагнозу о узроцима америчке монетарне кризе одговорни нису поставили, а она мишљења која су откривала истину куда иде привреда САД, одговорни нису уважавали. Америчко друштво почива, према Џозефу Штиглицу, на изузетно благим законима, који су поспешили финансијску кризу. Сједињеним Америчким Државама потребни су строги закони, који би не само повратили поверење, већ и смањили могућност да се оваква криза понови.

Грешке Алена Гринспена

Ален Гринспен је на крају признао да је погрешно зато што је веровао да тржишта могу сама себе да регулишу. Темељни став неолиберализма о тржишту које само по себи може да буде самокоригујуће у циљу „оданог служења“ јавном интересу, америчком погрешном економском политиком пукао је по многим шавовима. Срушен је мит о независним тржиштима. Тај тржишни фундаментализам чији је генератор „суи генерис“ фамозни „Вашингтонски консензус“ почивао је на погрешним поставкама о свеобухватној и неизбежној приватизацији, либерализацији тржишта и независности централних банака које су се фокусирале искључиво и само на инфлацију. Либерализација тржишта капитала на глобалном плану донела је више штете него користи. Није дошло до раста светске привреде, већ до њене нестабилности. Највећу корист „извукла“ је Кина од времена када је ушла у СТО (2001).

Неолиберални тржишни фундаментализам, према мишљењу Штиглица, увек је био политичка доктрина која служи одређеним интересима. У иоле озбиљној економској теорији никада и није подржан, а „нема ни подлогу у историјском искуству“. Схватити његову суштину од великог је значаја, према мишљењу овог нобеловца, „због облака који се надвио над глобалном економијом“.

Признање грешке од стране Алена Гринспена, преко деценије и по „иконе економије“ САД, стигло је са великим закашњењем и по цену огромних жртава у Америци, али не само у њој. Без посла, само у САД, остаје преко два милиона људи, а то је тек почетак. Милиони Американаца су изгубили своје домове (куће), а тај број ће расти из месеца у месец и у 2009, порески обеззеници изгубили су билионе, пензионери су осиромашили. По његовом мишљењу привредно-финансијска бура тек је отпочела у Америци, са тенденцијом „преливања“ у остали део света.

Очекивања од Барака Обаме

Решења треба тражити од оних који боље схватају механизме тржишта, укључујући ту и сва тржишна ограничења и његову несавршеност. Не могу људи који су били „генератори кризе и хаоса“ да данас, и убудуће, буду и носиоци нових идеја. Од новог председника САД Б. Обама и његовог тима, очекује нове идеје на траси структуралних промена економско-монетарног система, које би водиле изласку из кризе. САД ће и даље бити највећа светска економија, али она неће више бити генератор глобалног светског раста. Уколико се Вашингтон на време окрене другима у тражењу помоћи, биће боље не само по САД већ и за остали део светске привреде.

Земље у развоју „традиционално“ лоше пролазе у монетарно-економским кризама чији су генератори развијене земље, а овога пута то су САД. Пример погубне реторике САД о слободном тржишту на својој кожи осетиле су више пута земље у развоју, а тако ће бити и у 2009. Владама ових земаља речено је да престану са интервенцијама у пољопривреди чиме су изложиле своје пољопривреднике разорној конкуренцији САД и Европе. Пољопривредници су можда могли да се такмиче са фармерима САД и Европе, али нису могли са субвенцијама које дају САД и ЕУ. Отуда није изненађујуће, каже Штиглиц, „што су ишчезле инвестиције у пољопривреду у ЗУР“.

Свету су потребна „три симетрична круга“, а не асиметрична униполарна политичко-монетарна политика Америке. То су фундаментална реформа система светских трговинских монетарних резерви (реформа ММФ и Светске банке) - нови, праведнији глобални трговински уговор (редефинисање „Вашингтонског консензуса“); и веће право земаља у развоју при одлучивању у међународним финансијским институцијама (ослобађање од протекционизма и реформа СТО). Из предавања одржаног у Београду није се могао стећи утисак да нобеловац Џозеф Штиглиц верује у постизање консензуса на глобалном плану о томе како спровести у дело ову идеју о „три симетрична круга“.